

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

©2021 ЗВАРИЧ Р. Є., КУХАРСЬКА М. Т.

УДК 338.2

JEL: Q17

Зварич Р. Є., Кухарська М. Т. Підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу Тернопільської області в умовах євроінтеграції

Метою статті є вивчення сучасного стану агропромислового комплексу Тернопільської області та напрацювання пропозицій щодо вдосконалення місцевого агропромислового виробництва, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств на ринках Європейського Союзу. У результаті дослідження було розглянуто сучасний стан агропромислового комплексу регіону, вивчено динаміку обсягів виробництва сільськогосподарської продукції основних видів у регіоні. Також запропоновано шляхи нарощування експортного потенціалу регіону в напрямку євроінтеграції. Обґрунтовано, що для розвитку цієї галузі варто впровадити цілий ряд заходів, які сприятимуть вирішенню нагальних і важливих проблем розвитку виробництва сільськогосподарського напрямку на вітчизняному та європейському ринках. Для зміцнення позицій агропромислового комплексу області необхідно ширше розвивати кооперацію сільгосптоваровиробників. Перш за все, особливої уваги потребує розширення галузі тваринництва, особливо молочного. Визначено перспективні напрямки роботи для аграріїв Тернопільської області в напрямку співпраці з ринками європейських країн: виробництво органічної продукції, а також вирощування та перероблення плодово-ягідної продукції. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є обґрунтування та розробка заходів щодо підвищення конкурентних переваг конкретних агропромислових підприємств Тернопільської області різної спеціалізації при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності на ринках ЄС. Упровадження даних заходів дасть можливість агропромисловій галузі стати більш прибутковою та зробити важливий внесок у розвиток не тільки області, а й всієї країни загалом.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, рослинництво, тваринництво, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, сільське господарство.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-142-147>

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 10.

Зварич Роман Євгенович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, Західноукраїнський національний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна)

E-mail: romanzvorych@yahoo.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3741-2642>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2113975/roman-y-zvorych/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219172446>

Кухарська Марія Теодозіївна – магістрантка, Західноукраїнський національний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна)

E-mail: kukharskamarja1708@gmail.com

UDC 338.2

JEL: Q17

Zvorych R. Ye., Kukharska M. T. Increasing the Competitiveness of the Agro-Industrial Complex of Ternopil Region in the Context of European Integration

The article is aimed at studying the current state of the agro-industrial complex of the Ternopil region and elaborating proposals for improving local agro-industrial production aimed at increasing the competitiveness of enterprises' products in the European Union markets. As a result of the study, the current state of the agro-industrial complex of the region is considered, the dynamics of production volumes of agricultural products of the main types in the region are examined. The authors also propose some ways to increase the export potential of the region in the direction of European integration. It is substantiated that for the development of this industry it is necessary to introduce a number of measures that will help solve urgent and important problems of agricultural production development in both the domestic and the European markets. To strengthen the position of the agro-industrial complex of the region, it is necessary to develop cooperation of agricultural producers more widely. First of all, special attention needs to be paid to expanded livestock industry, especially dairy. Perspective directions of work for farmers of Ternopil region in cooperation with markets of European countries are determined as follows: production of organic products, as well as cultivation and processing of fruit and berry products. Prospects for further research in this direction are substantiation and development of measures to increase the competitive advantages of specific agro-industrial enterprises of the Ternopil region of various specializations in the implementation of foreign economic activity in the EU markets. The implementation of these measures will enable the agro-industrial sector to become more profitable and provide an important contribution to the development of not only the region, but also the whole country as a whole.

Keywords: agro-industrial complex, crop production, animal husbandry, foreign economic activity, export, import, agriculture.

Fig.: 1. Tabl.: 2. Bibl.: 10.

Zvorych Roman Ye. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of International Economic Relations, West Ukrainian National University (11 Lvivska Str., 46009, Ukraine)

E-mail: romanzvorych@yahoo.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3741-2642>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2113975/roman-y-zvorych/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219172446>

Kukharska Mariia T. – Graduate Student, West Ukrainian National University (11 Lvivska Str., 46009, Ukraine)

E-mail: kukharskamarja1708@gmail.com

Згідно із постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» розвиток високопродуктивного агропромислового комплексу як визначального віднесено до пріоритетних напрямів [1].

Протягом усього часу існування незалежної України важливою стратегічною галуззю національної економіки був і залишається аграрний сектор, який є гарантією продовольчої безпеки та незалежності держави. Продукція агропромислового комплексу України становить до 60% фонду споживання та посідає другу позицію за обсягами у структурі експорту. Сільське господарство впродовж останніх років є чи не єдиною галуззю економіки України, яка забезпечує позитивний баланс зовнішньої торгівлі. Стабільне зростання виробництва в базових галузях сільського господарства забезпечує продовольчу безпеку держави і також залишається провідним бюджетоутворюючим сектором, гарантуючи річне зростання ВВП на 14–17% [2].

Агропромислове виробництво є також лідируючим в економіці Тернопільської області. Для регіону характерні природні й агрокліматичні умови, які дозволяють досягати достатньо високого рівня розвитку АПК і характеризується порівняно значним обсягом виробництва продукції рослинництва та тваринництва на душу населення. В аграрному секторі економіки області виробляється понад 60% валової продукції області [3; 4].

Географічне розташування, розвиток процесів євроінтеграції диктують необхідність орієнтації агропромислового комплексу Тернопільської області на європейський ринок. Тоді як для ефективної співпраці з країнами ЄС українські підприємства повинні потурбуватися про впровадження новітніх технологій і реалізовувати продукцію, яка виготовлена згідно із євростандартами якості.

Проблемам розвитку аграрного сектора економіки присвячені наукові праці вчених економістів-аграрників, зокрема В. Г. Андрійчука, В. І. Бойка, П. І. Гайдуцького, А. Стріклєнда, Т. Г. Дудара, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, А. Томпсон, А. М. Стельмашука, В. В. Юрчишина, О. М. Онищенко, Ф. Котлер, О. М. Шпицака та ін. Ці наукові праці мають велике значення для розвитку аграрного сектора економіки держави. Поряд із цим пошук шляхів вирішення проблем, спрямованих на вдосконалення агропромислового виробництва безпосередньо в конкретних умовах, на географічних територіях України, вимагає подальшого вивчення та напрацювання конкретних практичних рекомендацій.

Завданнями статті є вивчення сучасного стану агропромислового виробництва Тернопільської області; вивчення основних показників зовнішньоекономічної діяльності підприємств галузі регіону та напрацювання пропозицій, спрямованих на вдоско-

налення існуючих шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції АПК, а також пошук нових напрямків виробництва конкурентоспроможної продукції, орієнтованої, перш за все, на реалізацію на європейських ринках.

Сьогодні активізація зовнішньоекономічної діяльності є одним із найбільш важливих завдань економічної діяльності. При виході на зовнішній ринок підприємство зустрічається з новими вимогами до своєї діяльності, які змушують його вдосконалювати виробництво, підвищувати якість продукції тощо.

Метою статті є вивчення сучасного стану агропромислового комплексу Тернопільської області та напрацювання пропозицій щодо вдосконалення агропромислового виробництва, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств на ринках Європейського Союзу.

Агропромисловий комплекс є ключовою галуззю реального сектора економіки, що визначає базу продовольчої та, значною мірою, економічної й екологічної безпеки не лише Тернопільської області, а й держави в цілому.

Обсяг виробництва валової продукції сільськогосподарства всіма категоріями господарств області за 2019 р. склало (у постійних цінах 2016 р.) 24251,8 млн грн, що становить 97,8% до 2018 р., у т. ч. в рослинницькій галузі – 19733,5 млн грн, у тваринницькій – 4518,3 млн грн, що, відповідно, становить 96,8% і 102,2% до 2018 р. При порівнянні із сусідніми областями Тернопільська область поступається лише Хмельницькій (35926,2 млн грн), випереджаючи Львівську (23004,4 млн грн), Чернівецьку (10248,5 млн грн), Волинську (16540,8 млн грн), Рівненську (16752,7 млн грн) та Івано-Франківську (13301,2 млн грн) області.

У сільськогосподарських підприємствах виробництво валової продукції становило 15725,2 млн грн (у 2014 р. – 14022,1 млн грн) у порівняльних цінах 2016 р. Основні показники діяльності галузі рослинництва Тернопільської області наведено в *табл. 1* [6].

За 2020 р. аграрним сектором економіки Тернопільської області вироблено сільськогосподарської продукції на 24012,3 млн грн (у постійних цінах 2016 р.), що практично на рівні показника 2019 р., на с/г підприємствах – 15851,5 млн грн, у господарствах населення – 8160,8 млн грн.

У 2020 р. в області нараховувалося понад 1000 сільськогосподарських підприємств різних форм власності.

Сільськогосподаровиробники Тернопільської області станом на початок поточного року, за інформацією департаменту агропромислового виробництва, мають у своєму розпорядженні 1045,8 тис. га сільськогосподарських угідь, що становить 2,6% земель України, з них 856,9 тис. га ріллі (відповідно 2,7%).

Протягом п'яти останніх років зернові та зернобобові культури стабільно займають 56–60% у

Розвиток галузі рослинництва Тернопільської області (1995–2019 рр.)

Рік	Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га					Площа насаджень культур плодкових і ягідних (загальна)
	Культури зернові та зернобобові	Буряк цукровий (фабричний)	Соняшник	Картопля	Культури овочеві	
1995	383,1	92,9	0,1	63,7	11,0	15,6
2005	451,1	56,3	1,2	58,1	9,5	6,5
2015	446,9	16,5	31,3	57,9	11,6	6,7
2018	463,2	34,4	70,8	56,2	11,4	6,7
2019	471,5	23,7	59,3	57,0	11,9	6,7
Рік	Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис. ц					
	Культури зернові та зернобобові	Буряк цукровий (фабричний)	Соняшник	Картопля	Культури овочеві	Культури плодів та ягідні
1995	12037,9	20109,9	1,5	5504,5	1180,8	237,8
2005	10448,4	14761,2	13,7	6817,3	1452,0	210,0
2015	21990,5	7266,0	747,4	9277,8	2554,4	706,9
2018	26318,9	17030,7	1905,7	10358,4	2653,3	883,8
2019	26998,5	11770,7	2156,2	9606,0	2828,8	813,3
Рік	Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га площі збирання					
	Культури зернові та зернобобові	Буряк цукровий (фабричний)	Соняшник	Картопля	Культури овочеві	Культури плодів та ягідні
1995	31,4	220	16,3	87	108	18,1
2005	23,6	269	11,3	117	158	34,6
2015	49,7	441	24,1	160	221	123,9
2018	56,9	496	26,9	184	233	150,8
2019	57,3	497	36,0	169	239	137,8

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Тернопільській області.

структурі посівних площ. Водночас має місце чітка тенденція до зростання кількості площ для технічних культур – із 213,8 тис. га (26,9%) до 248,3 тис. га 29,7% у 2019 р. Що стосується посівних площ картоплі та овочів, то вони майже не змінилися – 7–9%. У загальній структурі посівних площ має місце зниження частки кормових культур із 63,2 тис. га (8%) у 2015 р. до 47,5 тис. га у 2019 (6%). При цьому необхідно зауважити, що у 1995 р. посіви кормових культур займали значно більшу площу. Така негативна тенденція несе потенційну загрозу для розвитку тваринництва, а, відповідно, і до зниження виробництва та внесення органічних добрив. Ця обставина, своєю чергою, веде до необхідності підвищення обсягів внесення мінеральних добрив та інших агрохімікатів, що загрожує погіршенням екологічної ситуації та зниженням родючості ґрунтів області.

У 2020 р. збереглася тенденція до збільшення виробництва зерна господарствами області. Усі категорії господарств у минулому році намолотили

зернових і зернобобових культур 2841,7 тис. т зерна, що на 141,9 тис. т більше аналогічного періоду попереднього року. Рівень середньої врожайності – 58,6 ц/га, що на 1,3 ц/га більше показника 2019 р.

Кукурудзи вироблено 1336,9 тис. т зерна, або на 407 тис. т більше відповідного періоду 2019 р. Середня врожайність – 92,9 ц/га, що на 1 ц/га більше минулорічного показника. Водночас соняшнику вироблено 285,4 тис. т зерна, що на 69,8 тис. т більше 2019 р., але середня урожайність – 31,8 ц/га, що на 4,2 ц/га менше минулорічного показника. Зростання виробництва соняшнику досягнуто за рахунок збільшення посівної площі культури.

У галузі тваринництва станом на 1 січня 2021 р. спостерігається зростання виробництва молока на 2,8% – до 468 тис. т, виробництво м'яса – 83,2 тис. т, яєць – 582,6 млн шт. В аграрних підприємствах виробництво молока зросло на 17,6%. Показники динаміки розвитку галузі тваринництва за 1995–2019 рр. наведено в табл. 2.

Розвиток галузі тваринництва Тернопільської області (1995–2019 рр.)

Рік	Кількість с/г тварин на початок року, тис. голів				
	Велика рогата худоба		Свині	Вівці та кози	Птиця свійська
	усього	у т. ч. корови			
1995	724,5	281,4	413,1	64,7	4623,2
2005	263,7	156,3	246,6	14,2	4201,2
2015	163,3	99,8	426,5	12,8	5018,7
2018	139,2	86,8	371,7	12,7	4736,1
2019	138,7	87,1	339,3	14,4	5241,8
Рік	Продукція тваринницького напрямку				
	М'ясо, тис. т	Молоко, тис. т	Яйця, млн шт.	Вовна, т	
1995	74,4	654,6	270,8	89,0	
2005	39,9	485,2	290,1	6,0	
2015	80,3	460,7	489,9	2,0	
2018	56,5	449,6	534,5	3,0	
2019	58,2	455,1	587,6	3,0	

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Тернопільській області.

Станом на початок поточного року в усіх господарствах поголів'я великої рогатої худоби налічувало 136,8 тис. голів, з них корів – 86,1 тис. голів, свиней – 337,9 тис. голів (+13% до аналогічного показника 2019 р.).

У переробній промисловості частка від обсягу реалізованої промислової продукції підприємств із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів становила у 2020 р. 34,8% [5].

За підсумками 2020 р. підприємства області здійснювали зовнішньоторговельні зв'язки з партнерами зі 117 країн світу. Зовнішньоторговельний оборот товарами області склав 862,9 млн дол. США: експорт товарів – 448,2 млн дол. США, імпорт товарів – 414,7 млн дол. США. Сальдо зовнішньої торгівлі для області позитивне – 33,5 млн дол. США.

На рис. 1 наведено динаміку обсягів експорту товарів у 2020 р. по Україні загалом і Тернопільській області зокрема.

Країни Європейського Союзу посідають перше місце в регіональній структурі експорту Тернопільської області. Зокрема, з країнами – членами ЄС обсяг торгівлі товарами становить 641,0 млн дол. США (74,3%): експорт – 336,5 м. дол. США (75,1%), імпорт – 304,5 млн дол. США (73,4%) [7].

Основними торговельними партнерами області є Польща (54,2% у загальному експорті товарів області), Італія (17%), Німеччина (4,7%), Китай (4,2%), Нідерланди (2,9%), Білорусь (2,6%), Румунія (2,1%), Бельгія (2,0%), – за експортом товарів; Польща (40,0% загального імпорту області), Німеччина (9,0%), Литва (7,7%), Китай (6,4%), Італія (3,9%), США (3,9%), Фран-

ція (2,1%), Швейцарія (2,2%), Угорщина (2,0%), Білорусь (2,2%), Ісландія (2,2%) – за імпортом товарів.

У структурі експорту продукція АПК зайняла у 2020 р. значну частку – більше 28%, у тому числі: зернові культури (10,9%); насіння і плоди олійних рослин (5,9%); м'ясо та харчові субпродукти (5,4%); білкові речовини (2,7%); жири та олії тваринного або рослинного походження (1,4%); продукти переробки овочів, плодів (1,2%); молоко та молочні продукти, яйця, мед (1,0%).

Основні показники зовнішньої торгівлі Тернопільської області товарами агропромислового виробництва у 2020 р.: експорт – 448240,4 тис. дол. США (103,2% до 2019 р.); імпорт – 414725,9 тис. дол. США (92,1% до 2019 р.).

Як свідчать наведені показники, здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами агропромислового комплексу здійснюється в умовах жорстокої конкуренції.

Близькість кордонів з Європейським Союзом, бурхливий розвиток євроінтеграційних процесів диктують необхідність орієнтації агропромислового комплексу Тернопільської області на європейський ринок. Це, своєю чергою, змушує підприємства АПК впроваджувати новітні технології, освоювати виробництво продукції, якої потребують споживачі на ринку ЄС та яка відповідає євростандартам якості [8].

На сьогоднішньому етапі експорт продукції АПК Тернопільської області до країн Європейського Союзу представлений переважно сировиною: продовольче та фуражне зерно, насіння олійних культур (разом більше 60% обсягу експорту галузі).

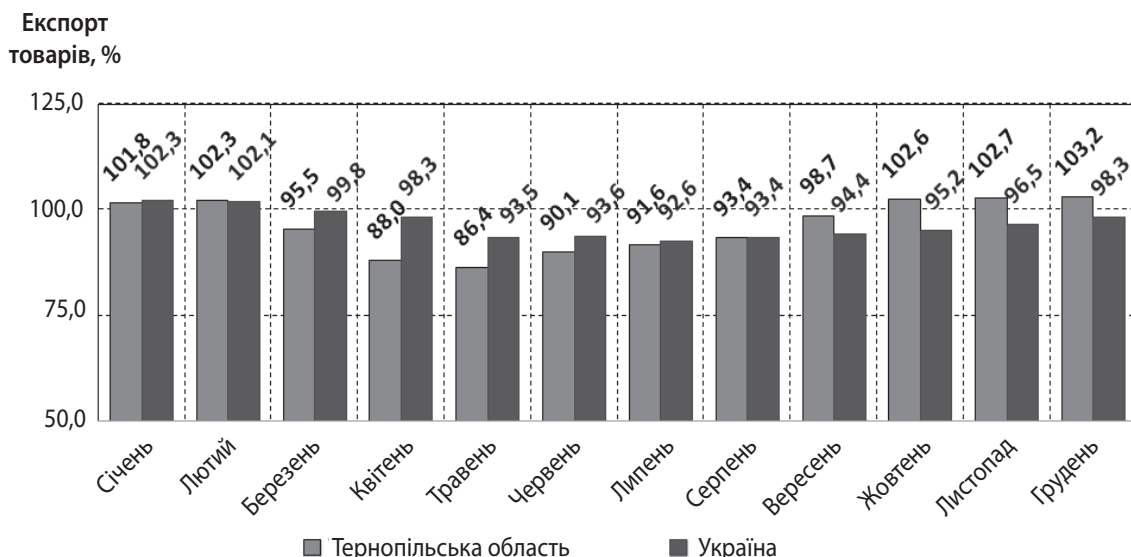

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту товарів у 2020 р. (у % до відповідного періоду 2019 р.) [4]

Перспективним напрямком розвитку агропромислового комплексу регіону, з урахуванням історичних традицій, є поглиблення кооперації у вирощуванні та переробленні плодово-ягідної продукції, перш за все, малини, ожини, суниці садової. Перші кроки, які вже зроблені в області для реалізації цього проекту, є ще досить слабкими та потребують збільшення фінансової та матеріальної підтримки з боку влади.

Ще одним перспективним напрямком розвитку агропромислового виробництва Тернопільської області є нарощування обсягів виробництва органічних продуктів харчування, попит на які в Європейському Союзі з кожним роком зростає [9; 10]. Для реалізації цього напрямку агропромислового виробництва потрібно невідкладно розробити регіональну програму органічного землеробства, наповнивши її реальними фінансовими та матеріальними ресурсами, а також забезпечити науково-технічний супровід її здійснення.

ВИСНОВКИ

Агропромисловий комплекс Тернопільської області розвивається досить динамічно. Останніми роками намітилася позитивна тенденція активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств галузі.

Зважаючи на посилення процесів глобалізації у світовій економіці, порівняно невеликим агрокомпаніям області стає все важче конкурувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Для зміцнення позицій агропромислового комплексу області необхідно ширше розвивати кооперацію сільгосптоваровиробників. Особливу увагу необхідно приділити розширенню галузі тваринництва, особливо молочного.

Відносно низький рівень розвитку тваринництва несе загрози в рослинництві та в екологічній ситуації області. А саме, через майже повну відсутність органічних добрив зростає обсяг внесення мінераль-

них добрив і агрохімікатів, що веде до забруднення ґрунтів і підземних вод, загрожує деградацією ґрунтів, збільшенням забруднення залишками пестицидів сільгосппродукції, яка вирощується.

Поряд із цим, зважаючи на тенденції зростання споживання у світі «органічних продуктів» харчування, аграрії Тернопільщини мають всі можливості для посилення своїх позицій у цій ніші сільгосппродукції на ринках ЄС. Також перспективним є напрямком вирощування та перероблення плодово-ягідної продукції. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>
2. Бурлака Н. І., Балтремус О. М. Стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 31–38.
3. Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу на 2021–2025 роки : затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 20 грудня 2020 р. № 36 // Офіційний вебсайт Тернопільської обласної ради. URL: <http://te-rada.org/document/>
4. Програма соціально-економічного і культурного розвитку Тернопільської області на 2021 рік : затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 17 березня 2021 р. № 129 // Офіційний вебсайт Тернопільської обласної ради. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/strategichni-ta-programni-dokumenti/programa-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku/37679.html>
5. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки : затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 3 грудня 2020 р. № 16. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-ternopilskoji-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>

6. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / Борщевський В. В., Притула Х. М., Крупін В. Є. та ін. Львів, 2016. 216 с.
7. Експорт української сільгосппродукції до ЄС зріс на 16%. URL: <http://agroconf.org/content/eksport-ukrayu-inskoyisilgospprodukciji-do-ies-zris-na-16>
8. Global agriculture towards 2050: High Level Expert Forum – How to Feed the World in 2050, 12–13 Oct. 2009. URL: <https://reliefweb.int/report/world/global-agriculture-towards-2050-high-level-expert-forum-how-feed-world-2050-12-13-oct>
9. The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends 2020. / eds. Helga Willer et al. Bonn : IFOAM ; Frick : FiBL, 2020. 337 p.
10. OECD-FAO : Agricultural outlook 2011–2020. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=HIGH_AGLINK_2011

REFERENCES

- Borshchevskiy, V. V. et al. *Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy* [Development of Rural Areas in the System of European Integration Priorities of Ukraine]. Lviv, 2016.
- Burlaka, N. I., and Baltremus, O. M. "Stan ta perspektyvy rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy" [State and Prospects of Agribusiness in Ukraine]. *Ekonomika, finansy, menezhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 6 (2016): 31-38.
- "Eksport ukrainskoi silhospprodukcii do YeS zris na 16%" [Exports of Ukrainian Agricultural Products to the EU Increased by 16%]. <http://agroconf.org/content/eksport-ukrayinskoyisilgospprodukciji-do-ies-zris-na-16>
- "Global agriculture towards 2050: High Level Expert Forum – How to Feed the World in 2050, 12-13 Oct. 2009".

<https://reliefweb.int/report/world/global-agriculture-towards-2050-high-level-expert-forum-how-feed-world-2050-12-13-oct>

- "Kompleksna prohrama rozvytku ahropromyslovoho kompleksu na 2021-2025 roky : zatverdzhena rishenniam Ternopilskoi oblasnoi rady vid 20 hrudnia 2020 r. no. 36" [Comprehensive Program for the Development of the Agro-industrial Complex for 2021-2025: Approved by the Decision of the Ternopil Regional Council of December 20, 2020 no. 36]. Ofitsiyni vebsait Ternopilskoi oblasnoi rady. <http://te-rada.org/document/> [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>
- "OECD-FAO: Agricultural outlook 2011-2020". https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=HIGH_AGLINK_2011
- "Prohrama sotsialno-ekonomichnoho i kulturnoho rozvytku Ternopilskoi oblasti na 2021 rik : zatverdzhena rishenniam Ternopilskoi oblasnoi rady vid 17 bereznia 2021 r. no. 129" [Program of Socio-economic and Cultural Development of Ternopil Region for 2021: Approved by the Decision of the Ternopil Regional Council of March 17, 2021 no. 129]. Ofitsiyni vebsait Ternopilskoi oblasnoi rady. <https://ternopilcity.gov.ua/strategichni-ta-programni-dokumenty/programa-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku/37679.html>
- "Stratehiia rozvytku Ternopilskoi oblasti na 2021-2027 roky : zatverdzhena rishenniam Ternopilskoi oblasnoi rady vid 3 hrudnia 2020 r. no. 16" [Ternopil Regional Development Strategy for 2021-2027: Approved by the Decision of the Ternopil Regional Council of December 3, 2020 no. 16]. <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-ternopilskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
- The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends 2020*. Bonn: IFOAM ; Frick : FiBL, 2020.